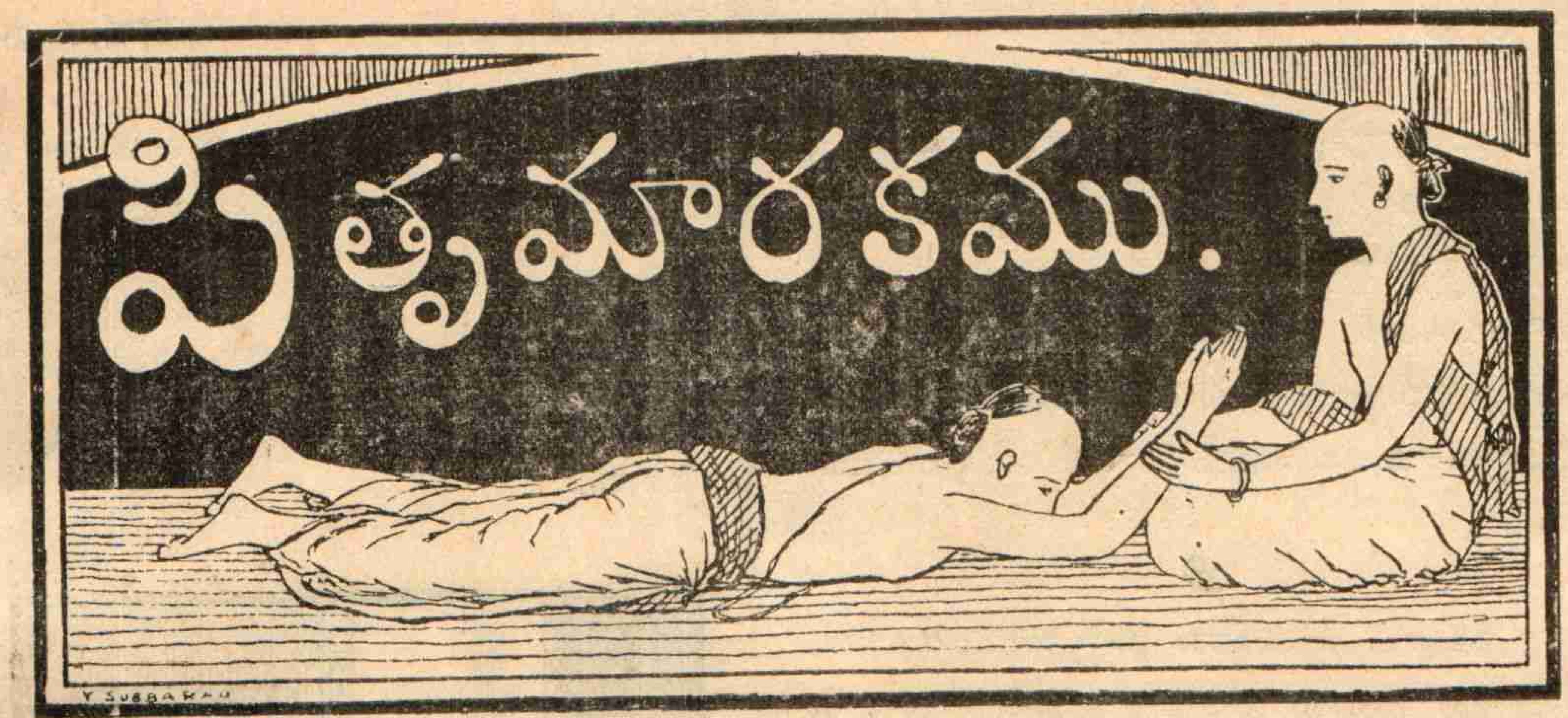

గాడేపల్లి రామమూర్తి గారు

౧

దామోదరరావు సాతికవేల రూపాయల యాస్తి పరుడు. కావుననే యాతడు సబ్ రిజిస్ట్రారు పదవినుండి రిటైరగు కాలము సమీపించుచున్నను, దొలి భార్య కిరువురు పుత్రికలు, మలిభార్య కొకపుత్రుడు సంతానమున్నను, భార్యావియోగ తాపమున కోప జాలకున్న యాతనికి మరల నొకరు నెయ్యినూట పదునార్ల కట్నముతో పిల్ల నిచ్చి వివాహము జేసిరి.

మూడవ యిల్లాలు కాపురమునకు వచ్చిన నాలుగైదు వత్సరములకు దామోదరరావు రిటైరయి స్వేచ్ఛాజీవనము సేయుచు భార్యాయం దమితానురక్తుడై యానందముగ గాలము గడుపుచుండెను.

ఈదినములలో సాధారణముగ మనుజు లధికారపదవులం దుండి దోసెళ్ల కొలది వేతనము లార్జించుచున్నను, తేరసొమ్ము లంతకన్న నధికముగ నార్జించుచున్నను, నట్టింట మారు విస్తరి పడనీయక-స్వసుఖముల కైన స్వార్జితమునుండి చిల్లిగవ్వయును వెచ్చపడనీయక-పరమలుబ్ధులై కాలము గడుపుచుందురు. కొందఱు ద్రవ్యమార్జించుచున్నపుడు కొంత యుదారబుద్ధితో నున్నను అధికారము హరీయనిన క్షణమునుండి పై తరగతివారితో నేకీభవింపుచుందురు. ఆ మేడయిండ్లు-ఆ గుఱ్ఱపుబండ్లు-ఆ సేవకపరివారములు- ఆ యపూర్వ సుకుమారములు-వారికిపు డక్కఱకుమాలిన జంజాటములై-యనవసర వ్యయకారణములై-లేని పోని వేసములై-సోమరిపోతుదనములై-పరిణమించుచుండును.

దామోదరరా విట్టి తెగలో జేరక పుత్రిక లత్తవారి యిండ్లకును, బుత్రుడు విద్యాభ్యాసము నిమిత్త మన్యగ్రామమునకును బోవుటచే దాను, నర్ధాంగియు మాత్రమే యింటనున్నను, డిగ్నిటీకి లోపము, భార్యకు భారము గలుగకుండుటకై వంట కొకబాపనక్క, యింటిపనుల కొకదాసి, యితరపనుల కిరువురు సేవకులు, వెచ్చట్రికైన బోవుట కొక పెట్టిబండి, యాత డుంచుకొనవలసినవాడయ్యెను. ఉద్యోగవిశ్రాంతి లభించినను బొత్తిగ నిర్వ్యాపకముగ నుండుట కాతని కిష్టము లేక పురమందిరమున మెంబరయి క్రమముగ నం దధ్యక్షపదవి సంపాదించి, యప్పుడప్పుడు సభలలో స్త్రీవిద్యావశ్యకత, ఘోషాదురాచారము, బాల్యవివాహనిషేధము, పూర్వాచారఖండనము మున్నగు వివిధవిషయములను గూర్చి యుపన్యసింపుచు పేరుప్రతిష్ఠలు సంపాదించుటకు దరుచుగ బాటుబడుచుండెను. మగడు వయసుమీరినవాడని లేబ్రాయపుటిల్లా లేవగించుకొనకుండ నాతడు నెరసిన మీసములకు దరుచుగ నల్లరంగు రాచికొనుచుండును. మీనాక్షిపడకకుర్చిలోని కాలు నేలమోపనక్కఱ లేకుండ సేవకులచే సమస్తోపచారములు సేయింపుచు, నామెకు ముద్దినుసులగు చీరెలు, గోరిన నగలు, నడిగిన నవలలు,

ప్రబంధములు, నాంధ్రవార్తాపత్రికలు దెప్పించియిచ్చుచు, సంగీతవిద్యాభ్యాసమున కొక యుపాధ్యాయుని నియమించి విశ్రాంతికాలములం దామెచే గృహములు మున్నగు మనోహరగీతముల బాడింపుచు, నామె మృదుమధుర గాత్రమునకు మిగుల నానందింపుచు నెలలుదినములుగ, దినములు నిముసములుగ నాతడు కాలము గడపుచుండెను.

౨

ఒకనాటి సాయంకాల మల్పాహారములైన పిడప దమలపాకుల చిలుకలు చుట్టి భర్త కిచ్చుటకు మీనాక్షి సావడిలోనికి వచ్చుచుండెను. భర్త యెవరో యొక నూతన పురుషునితో సంభాషించుచున్నట్లు గానబడగ దటాలున రెండడుగులు వెనుకకు వైచి, యాత డెవ్వడై యుండునని పరికింప దొడగెను. భర్త పడకకుర్చిపై గూరుచుండుటయు, నానూత్న పురుషుడు తివాసిపై గూరుచుండుటయు, గుండనములు, శాలువయు ధరించియుండుటయు బరిశీలించి యాతడు వైదికుడనియు, వెనుకకు బోవలసినంత యగత్యము లేదనియు నిశ్చయించుకొని భర్తను సమీపించి యాతనికి దమలపాకులు, చెక్కలగుండ మున్నగునవి యొసగి, వారి సంభాషణము విన గుతూహలముగ నుండుటవలన నొకింతతడ వట నిలువబడియె.

దామోదరరావు, నానూత్న పురుషుడు నప్పుడిట్లు సంభాషించుచుండిరి:

దామో—సరే! మీ కంత గుతూహల మున్నపుడు పురమందిరమున మీ రుపన్యసించుటకు నా కభ్యంతరము లేదు. నాకుమాత్ర మా శాస్త్రమున నమ్మకము లేదని చెప్పుచున్నాను.

నూ. పు—చిత్తము. తమవంటివారికి నమ్మకము గలిగించుటకే నే నుపన్యసింపగోరుట.

దామో—నల్వురైదుగురు పండితులకు జాతకము జూపించి, యే రెండుమూడు చిల్లరి విషయములనుగూర్చి యొ తప్పు ఉన్నదున్నట్లు సమగ్రముగ జెప్పజాలకపోవుట గ్రహించిన పిమ్మటనే నే నీ దృఢాభిప్రాయమునకు వచ్చితిని.

నూ. పు—తమ యవిశ్వాసమునకు రెండుకారణము లుండును. తమజాతకము జూచినవారు తగినవిద్యాపటిమ గలవారు గాక పోవచ్చును.

దామో—జాతక భాగములో పిడుగులని గొప్ప గొప్పవారి యొద్దనుండి యనేక యోగ్యతా పత్రికలు దెచ్చినవారు.

"వారిసంభాషణము......నొకింతతడ వట నిలువబడియె"

నూ. పు—సమర్థులైన యెడల, తమ జననకాల ఘటికావిఘటికలు సరియైనవి గాకపోవచ్చును.

దామో—మాటవరుస కనుచుంటిని. మీరు జాతకము జూచి చెప్పునది గాకతాళీయముగ యథార్థమయినచో నది మీపాండితీవిశేషము, శాస్త్రసత్యమునా? అది తేలిపోయినపుడు జననఘటికాగణనదోషమా? శాస్త్రముమాత్రము యథార్థమని విశ్వసింపవలయునా! ఈమాటలయం దేమైన న్యాయ మున్నదా? యుక్తి యున్నదా? చెప్పినవిషయము చక్కని నిదర్శనములతో ఋజువు చేయవలదా? వట్టిమాటలే నిదర్శనము లగునా?

అంతలో దాసి వచ్చి సంగీతోపాధ్యాయుఁడు వచ్చినాఁడని చెప్పఁగ మీనాక్షి లోనికి బోయెను. ఒక యరగంట గడచిన పిదప నేదియో పనిగలిగి మీనాక్షి సావడికడకు వచ్చి తొంగిచూచుసరికి భర్తయు, నానూత్న పురుషుఁడును దటాలున దమతమ యాసనములనుండి లేచి, ఆ! ఆ! యనుచు రెండుచేతు లెత్తి యొకరి నొకరు గట్టిగ బట్టుకొనుచుండిరి. వారి కేదియో తీవ్రకలహము వాటిల్లినదని తొట్రుపాటుతో మీనాక్షి దాసుగారూ! దాసుగారూ! యని బిగ్గఱగ నఱచెను. ఏమేమి! యనుచు జేతనున్న ఫిడేలుకమానుతో రంగదా సొక్కా పరుగున వచ్చెను. మీనాక్షి భర్తను, నానూత్న పురుషుని వ్రేలితో నాతనికి జూపి భయముచే వడకిపోవుచు నించుక వెనుకకు బోయి నిలువబడియెను. దామోదరరావు, నానూత్న పురుషుఁడు నప్పు డిట్లు మాటలాడజొచ్చిరి:—

దామో.—నారాయణశాస్త్రీ! నిన్నెంతకాలమునకు జూచితినోయి!

నారా.—దామోదరరావు! నిన్నుఁ గొంచెమైన నానవాలుపట్టజాలనైతిని సుమీ!

దామో.—మనము విడిపోవుసరికి మీసకట్టులైన రాలేదు. ఇరువురిరూపములు బొత్తిగ మారిపోయినవి.

నారా.—మనము నేఁడీవిధముగ మరల గలసికొనుట కేవల దైవసంకల్పము.

మీనాక్షి యీమాటలు వినుసరికి వారిరువురు చిరకాలమునకు గలసికొనిన ప్రాణమిత్రులుగాని శత్రులుగాదని,—వారియొండొరుల బాహుబంధనములు ప్రియమైత్రీసూచకములగు దృఢాలింగనములుగాని కలహలక్షణములుగావని,— తేట తెల్లమయినందున తానొనరించిన పనికిమిగుల సిగ్గుపడుచు దల వ్రాల్చికొని తటాలున లోనికి బాఱిపోయెను. సంగీతోపాధ్యాయుడు నీయుదంత మంతయు గ్రహించి నవ్వుకొనుచు వెనుకకు బోయెను.

3

నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావునకు బాల్యస్నేహితుఁడు, సహాధ్యాయి. లోవర్ సెకండరీ క్లాసులో కృతార్థులైన పిదప దామోదరరా వాంగ్లవిద్యాభ్యాసమునకు బైమెట్టునకు బోవగ, నారాయణశాస్త్రి గీర్వాణవిద్యాభ్యాసనాభిలాషియయి కాశీకాక్షేత్రమునకు బోయెను. కాలక్రమమున నుద్యోగవశమున దేశదేశములు దిరుగుచున్న దామోదరరావును, జ్యోతిశ్శాస్త్రమున జగదేకపండితుఁడని ప్రఖ్యాతి గాంచి విద్యాప్రదర్శనమూలమున ద్రవ్యార్జనము సేయ నెల్ల దేశములు దిరుగుచున్న నారాయణశాస్త్రియును మరల నొకరినొకరు గలసికొనుటగాని, యొకరివార్త లొకరు వినుటగాని తటస్థింపవయ్యెను.

నారాయణశాస్త్రి దేశసంచారము సేయుచు మార్గవశమున దామోదరరావున్న గ్రామము జేరి జ్యోతిశ్శాస్త్రోత్కృష్టతనుగూర్చి పురమందిరమున నుపన్యసింపవలయుననియు, బురజనులు సేయు ద్రవ్యసత్కారము స్వీకరించి పై గ్రామముపోవలయుననియు నుద్దేశించి పురమందిరాధ్యక్షుఁడగుట నీతనిదర్శింపవచ్చెను. సంభాషణావశమున నిర్వురు బరస్పరము గుర్తించుకొని బ్రహ్మానందపరవశులైరి. దామోదరరా వాతని మిగుల నాదరించి తన యింట నుంచికొని చిన్ననాటి ముచ్చటలు మున్నగు వివిధవిషయములనుగూర్చి యెడతెగని ప్రియభాషణములతో బ్రొద్దులు గడపజొచ్చెను. ఆసంభాషణముల నడుమ జ్యోతిషశాస్త్రసత్యముంగూర్చి మాత్ర మిరువురు దగవులంబడుచు వచ్చిరి. ఒకనాటితగవులో నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావుతో గట్టిగ నిట్లు చెప్పెను:—

"నీజననకాలఘటికాగణనము తప్పు. కావున నీజాతకఫలములు సరిగ జెప్ప వీలులేదు. అర్ధవిఘటికాకాలము వ్యత్యస్తమైనమాత్రమున ఫలము లద్భుతముగ విపరీతములయి పోవుచుండ, జనసామాన్యము మాటయటుంచి నీవంటి మహాబుద్ధిమంతులైనను టక్కున సరిపోవునట్లు సరియగు వేళ నెట్లు కట్టగలరో నీవు చెప్పుము! వందలకొలది గడియారములలో నేరెంటికి బొందిక లేనపుడు నీవు దేనినాధారముగ జేసికొనగలవు? ఋతుభేదములబట్టి, దేశభేదములబట్టి గ్రామగ్రామమునకు గాలము భేదించుచుండ, మదరాసు రైల్వేకై మొకనికి, గలకత్తా రైల్వేకై మొకనికి తాలూకా కచేరికై మొకనికి వేదవాక్యము లట్లు పరమప్రమాణ

ములా? కాలమును దెలుపు పని జ్యోతిష్కునిదిగాని నీది కాదు. కావుననే యాతని గాలజ్ఞుడనిరి. జ్యోతిష్కుని పాండిత్యవిశేషము మూడుసంతులు కాలము గట్టుటయం దున్నదని విశదపడుచున్నపుడు ఆలప్రొద్దువేళ బుట్టితినని వ్రాయబడిన నీజాతకమునకు సరిగ ఫలము లెట్లు చెప్పవచ్చును? సాధారణముగ జననకాలవ్యత్యాసమువలన నేజాతకఫలములకు బ్రత్యక్షవర్తనమునకువ్యత్యాసమేర్పడుచున్నది. అటుపయిని మిడిమిడిజ్ఞానము సంపాదించి పొట్టకూటికై పెద్దవేషములువేయు జ్యోతిశ్శాస్త్రవంచకులవలన నీశాస్త్రసత్యము మఱియు నడుగంటిపోవుచున్నది. నిదర్శనము జూపని మాట జెప్పవలదంటివిగావున నీవొక్కపని సేయుము. నీబంధుమిత్రుల యిండ్లలో నెందయిన బ్రసవసమయము తటస్థమయినపుడు జననకాల నిశ్చయము సేయుటకు నా కించుక యవకాశము గలిగింపుము. ఆశిశుజాతకమును వ్రాసి ఫలములు సరిగనే జెప్పెదను. బాల్యాంతమున నిట్లని, యౌవన మధ్యమున నట్లని చెప్పను. శిశూదయమైన క్షణమునుండి కోరిన వివరముతో దినచర్య వ్రాసియిచ్చెదను. అందు భేద ముండునేడల నాకుండలములు చెవులతో గోసి నీ కర్పించెదను. సరిగా జెప్పిన?—"అనియెను. "నేను చెవులుగోసికొని నీ కీయజాలను సుమీ!" యని నవ్వుచు బలికి దామోదరరావు మరల నిట్లనియెను:—

"ఆసేతుశీతాచల పరీతభారతదేశమంతయు బొమ్మ జెముడువలె నలముకొనిన యీవిద్యను,—గ్రుడ్డి గుఱ్ఱపు తాపువలె నందందు స్వల్పనిదర్శనముల జూపుచున్న యీవిద్యను,—పొట్టకూటిరాయళ్లచే వ్యాపింపజేయబడి యమాయకలోకమును వంచించుచున్న యీవిద్యను,—ప్రాచ్యపాశ్చాత్య విద్వన్మణులచే కేవలగతానుగతికమగు నున్మాదభ్రమయని గిరగిర ద్రిప్పి చెత్తకుప్పలపైకి విసరి పారివేయబడిన యీవిద్యను—సనిదర్శనముగయథార్థమని నీవు ఋజువుపఱచి పునరుద్ధరింపగలిగినయెడల నాయావదాస్తిలో సగము నీకు వ్రాసియిచ్చెదను. పూర్వపశ్చిమ దేశములలో నీపేరు సువర్ణాక్షరములతో వార్తాపత్రికలందు బ్రకటింపజేసెదను. నీకీర్తి దిగంత విశ్రాంతమై చిరస్థాయియై వెలయుటకు వలసిన యన్ని పనులు జేసెదను. ఇదియే నా ప్రతిన" యని పలికెను. నాగెలుపునకు నీ వేమియు నీయనక్కఱలేదు. జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందలి నీయవిశ్వాసము వదలుకొనిన నా కంతియే చాలును. శిశుజననసమయ మెందయిన దటస్థమయినపుడు నీవు నన్ను చటుకు గొనిపోవుటయే తరువాయి సుమీ!" యని నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావునకు బ్రత్యుత్తర మొసగెను.

౪

నారాయణశాస్త్రి యా పురమందును, చుట్టుప్రక్కలనున్న మఱికొన్ని పట్టణములందును జ్యోతిశ్శాస్త్రమునుగూర్చి యనేకోపన్యాసములుగావించి, పలువురి జాతకముల కద్భుతముగ ఫలములు చెప్పి, పెద్దలకందఱకు గృతపరిచయుడై మహాపండితుడను కీర్తిధనమును, ధనమును గడించుచుండెను. నాలుగైదుమాసము లిట్లు గడచినవి.

దామోదరరా వొకదినమున నారాయణశాస్త్రి కొఱకు సేవకునివెనుక సేవకు నమితాత్రముతో బంపజొచ్చెను. ఆవార్త విని తత్క్షణమే నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావు గృహమునకు వచ్చెను. అపు డామిత్రు లిరువురు నిట్లు సంభాషించిరి.

నారా—ఏమోయి దామోదరరావు? తొందర లేమియు లేవు గద?

దామో—నాభార్య నేటియుదయమునుండియు బద్ధకముగ నున్నది. తొమ్మిదినెలలు నిండి నేటికి పదిదినములు గడచినవి. నేడు ప్రసవము గా వచ్చును.

నారా—మంత్రసాని కొఱకు వర్తమాన మంపితివా? వలసిన సామగ్రియంతయు సిద్ధపఱచితివా? ఆడుదక్షతకు రెండుమూడు మాసములక్రితమె మీయత్తగారు వచ్చియున్నదిగదా! ఈనడుమ నిను జూడవచ్చిన నీకుమార్తెలుగూడ నింకయు నున్నట్లున్నది!

దామో—అవును. అంద ఱున్నారు. వలసిన వస్తువులన్నియు సిద్ధము సేయబడియేయున్నవి. మంత్రసానికి వర్తమానము లంపితిని. నీ విచటనే యుండి జననకాలఘటికాగణనము సరిగ చేయుము. నే నితరవ్యాపారముల జూచుకొనుచుండెదను.

అంతలో రంగదాసు మంత్రసానిని వెంట నిడుకొని లోనికి వచ్చెను. మంత్రసాని స్లిప్పరులు, గొడుగు గోడవార నుంచి దామోదరరావునకు నమస్కరించెను. అత డాగదిలోని కరుగుమని చేతితో సంజ్ఞ జేసెను. నారాయణశాస్త్రి యామెను నాలుగడుగులు దూరముగ దీసికొనిపోయి రెండునిమ్మపండ్లామెచేతి కిచ్చి, "శిశుశిరోదర్శనమైన తత్క్షణమే యొక నిమ్మపండును, శిశూదయము సంపూర్ణమైన తత్క్షణమే యొక నిమ్మపండును గదిలో నుండి నాకడకు విసరివేయవలెను. ఎంతతొందరలో నున్న నీ వీపనియందప్రమత్తురాలవై యుండవలయు జుమీ!" యని నొక్కి చెప్పి తాను వేవేగ స్నానముచేసి శుచియై వచ్చి పురిటి గదికెదుట సావడిలోగూరుచుండి, యుపనిషన్మంత్రములు జపించుచుండెను. ప్రసవవేదనా జనిత దుర్భరకష్టముచే భార్య గదిలో నార్చుచుండ, నాయరపుల వినుచున్న దామోదరరావు కంట నీరు గార్చుచుండెను. అమ్మా! యిక బ్రతుకనని వణకిపోవుచున్న కూతును గట్టిగ బట్టుకొని యోదార్చుచు జగ్గమ్మ యామెకు విసరుచుండ, లోకమున నెవ్వ రెఱుగని మహాకష్టము నీకొక్క తెకు సంభవించిన ట్లంత యరపు లరచెద వేలని మంత్రసాని మీనాక్షి గసరుచుండెను. నీళ్ల కాస్త క్రింద మంట వేవేగ జేయవలయునని, చేటలో వడ్లు పోసి గుమ్మముకడ సిద్ధముగ నుంచవలయునని జగ్గమ్మ దామోదరరావుకూతులగు జానకీసావిత్రుల కుపదేశించుచుండ, బ్రహ్మాలికా గృహ గవాక్షములనుండి, కవాటరంధ్రములనుండి లోనికి దొంగి జూచుచున్న ముప్పదిమంది కేమాత్రమె యధికముగ నున్న యనాహూతకాంతామతల్లులు తా మెఱిగిన సుఖప్రసవోపాయములన్నియు సుస్పష్టస్వరములతో నుపన్యసించుచుండిరి. వెలుగునకు జాటులేవరేమని మంత్రసాని యాడువాండ్రనందఱ నదముచుండెను. మగవారిక్కడ నుండరాదని యొక వ్రీడావతి నారాయణశాస్త్రి నన్వాలకు బొమ్మనుచుండెను. సావడి రచ్చసావిడివలె నుండుట గాంచి దామోదరరావాడువాండ్ర నందఱ బెరటిలోనుండి యవ్వలి గుమ్మముకడకు బొండని బంపివైచెను. అంతలో నారాయణశాస్త్రి యొడిలో నేదియొ పడిన ట్లగుటచే నాత డులికిపడిచూచి యది గదిలోనుండి వచ్చిన నిమ్మకాయయని గ్రహించెను. ఇంచుకతడవులో మఱియొకటి గూడ బడుటచే నాతడు తటాలున లేచి పరుగుపరుగున బెరటిలోనికి బోయెను. అత డులికిపడి పరుగెత్తిపోవుటకు గారణ మెఱుగక తొట్రుపడుచు దామోదరరా వాతనివెనుక బరుగెత్తి పెరటిలోనికి బోయెను. నారాయణశాస్త్రి యెండలో దననీడ కెదురుగ నిలువబడి కరాంగుళములు కర్ణరంధ్రములం దుంచి పాదములతో దననీడను గొలుచుచుండెను. అంతలో నొక బాలిక బరుగెత్తుకొనుచు వచ్చి "తాతయ్యగారూ! మీకు చిట్టి

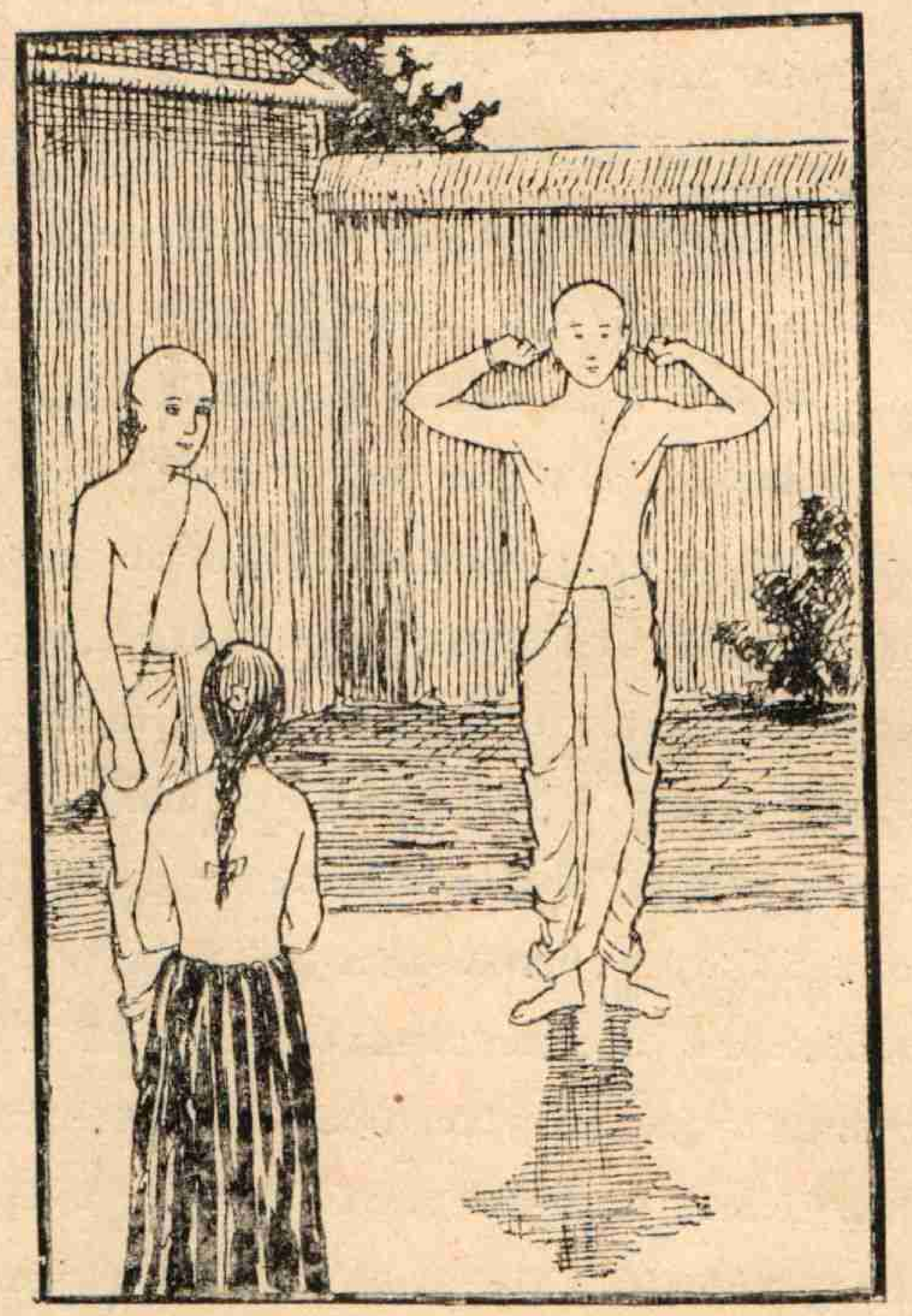

కొడుకు పుట్టినా"డని చెప్పె. దామోదరరావు మొగము చేటయంత జేసెను.

౫

"కన్నులు తల్లికన్నులవలె విశాలముగ నుండును. ముక్కును నల్లె చక్కగ—కుదురుగ—నుండును. నుదురు మీనుదురువలె రవంతమిట్టగ నుండును. ఛాయమాత్రము మీ యిరువురికన్న నించుక తక్కువ"యని నాటి మధ్యాహ్నమొంటిగంటవేళ దౌహిత్రరూపరేఖాసౌందర్య సౌభా

గ్యమత్తగా రల్లుడుగారికి బోధించుచుండెను. "మా నాన్నగారి నుదురు మిట్టనుదురని నేటికి నీవొక్కతె వనుచున్నావు. అది మిట్టయును గాక, పల్లమును గాక, సమముగ—విశాలముగ—తీర్చిన ట్లున్నది. నీకు దెలియకున్న నెవ్వరి నడిగెదవో యడుగు"మని సావిత్రి యించుక రోషముతో జగ్గమ్మ కెదురు చెప్పుచుండెను. "ఆమె యట్లనుకొనినంత మాత్రమున లేని మిట్ట నాన్నగారి నుదుటికి వచ్చునటే వెఱ్ఱిదాన! అమ్మమ్మతో నీ వెందు కట్లు వాదింతు" వని జానకి సావిత్రిని మందలించుచుండెను.

అంతలో నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావు స్నేహితుల మువ్వురితో లోనికి వచ్చెను. పరస్పరకుశల ప్రశ్నము లైనతోడనే శిశురూపావయవము లెట్లున్నవో నీజ్యోతిష మహిమవలన నించుక చెప్పుడు చూతమని దామోదరరా వడుగగ నారాయణశాస్త్రి చిత్రించిచూపిన ట్లున్న తెరగు చెప్పెను. అంద ఱాశ్చర్యపడుచుండగ, నిది కాకతాళీయమా, యథార్థమా యని దామోదర రావాలోచింపజొచ్చెను. జగ్గమ్మ పురిటిగదిలోనికి బోయి పరుగుపరుగున వచ్చి, "బాబూ! మీరు చెప్పినట్లు మెడమీద, నెడమ ఱుంటిమీద పుట్టుమచ్చలు స్పష్టముగ నున్నవి. మే మెవ్వర మీవఱకు జూడనే లే" దని విపరీతాశ్చర్యముతో బలికి యాతనిం బొగడజొచ్చెను. నారాయణశాస్త్రి యాప్రసంగమున కడ్డువచ్చి, "దామోదరరావూ! మనము కొన్ని విషయములు తొందరగ మాటలాడవలసియున్న"దని చెప్పి దామోదరరావును, నాతనిమిత్రులను నుత్తరపుగదిలోనికి గొనిపోయెను. గవ్వలాడుకొనుటకు సావిత్రి జానకిని దక్షిణపు గదిలోనికి గొనిపోయెను. శుభలేఖలు వ్రాయించుటకు జగ్గమ్మ రంగదాసును పశ్చిమపుగదిలోనికి గొని పోయెను.

దామోదరరావుగదిలో మిత్రులందరు దీర్ఘయోచనానిమగ్నులై యుండిరి. కత్తి నాటిన నెత్తురు రాన ట్లుండటి మొగములు వెలవెల బాఱుచుండెను. వైద్యుడు ప్రక్కనున్నంతమాత్రమున క్రొత్తగ వచ్చు హాని యేమని సాంబశివరా వనుచుండెను. మరణశాసనము వ్రాసియుంచుకొనినంతమాత్రమున సంభవించు నష్టమేమని నగరాజమనుచుండెను. ఉన్న లాభ ముండును గాని నష్టముమాత్ర మావంతయు నుండదని నిత్యానంద మనుచుండెను. "పరిపూర్ణారోగ్యశరీరుడనైన నేను, నిశ్చలధైర్య మనస్కుడనైన నేను, మరణకారణ మణుమాత్రమును లేదని దృఢవిశ్వాసముతో నున్న నేను మూఢునివలె బూటకపు జ్యోతిష ఫలములు నమ్మి ప్రాణ ధన రక్షణప్రయత్నము లొనరించి నలువురిలో నవ్వులపాలు గాజాలను. అకారణ భయము విడిచి మీరందఱు ధైర్యముగ నుండు డని దామోదరరా వనుచుండెను. ఇక నేమి సేయుటకు దోచక దలలు వ్రేలవైచికొని మిత్రులందఱు క్షణకాల మూరకుండిరి.

"ప్రమాదో ధీమతామపి"యను న్యాయమున శిశుజాతక రచనయందేమైన పొరపాటు లుండెనేమొ క్షమించి మఱియొక్కసారి చిత్తగింతురా యని నిత్యానందము విన్నవింపగ నారాయణశాస్త్రి యిట్లు పలికెను" త్రిలోకములు తిరిగివచ్చినను నే నొకసారి లిఖించిన లేఖనమునకు దిరు గుండదు. అయినను నా బాల్యమిత్రుని విషయమగుట బలుమారులు పరికించియె విధి లేక ముందుగ మీ యందఱకు దెలిపి యందు సమకూర్చి యీభవమృత్యు నీతని కెఱిగింప వలసివచ్చినది. పితృస్థానాధిపతియగు శని పాపుడగు క్షీణచంద్రునితో గలసియున్నాడు. పితృస్థానమున పాపుడగు రవి, చతుర్థమున కేతువు, కర్మస్థానమున రాహువునున్నాడు. కేంద్రములు శుభగ్రహశూన్యములై యున్నవి."

నిత్యా—అయ్యా! మా కవియన్నియు జెప్పనక్కఱలేదు లెండు. ఫలములు చెప్పిన జాలును.

నారా—ఫలములు సకారణముగ జెప్పవలదా! వక్రియగు శని సప్తమముననున్న కుజుని వీక్షించుచున్నాడు. నేటి మధ్యాహ్న మైదుగంటలకు శని వక్రత్యాగ మగుచున్నది. అది పితృమారక యోగకారకము. ఇంతియే గాక—

నగ—గ్రహస్థితులకు ఫలము ఎఱుగని మా కివియన్నియు జెప్పెద రేల!

నిత్యా—అయ్యా! అన్నియు దుర్యోగములేనా! గండము తప్పనే తప్పదా?

నారా—ఎట్లు తప్పును! పితృమారకమునకు బట్టవలసిన దుర్యోగము లింతకు మించిన విక లేవు. ప్రత్యక్షనిదర్శితమైన జ్యోతిశ్శాస్త్రము నేడత్యద్భుతముగ విపరీతఫలముల నొసగునెడల,—రవ్యాదిగ్రహము లొక్కచోట్టున తారుమారులై పోవునెడల—నీతడీ గండము దప్పి జీవించిన జీవింపవచ్చును. నామాట బూటకమైన గావచ్చును.—అని నారాయణశాస్త్రి కంఠోక్తిగ వక్కాణించెను. ఇంతగ జెప్పుచున్నపుడిక నూరకొనరాదని మిత్రులందఱు వివిధరీతుల బోధించి యేకగ్రీవముగ బట్టుపట్టగ నెట్టకేలకు విధిలేక దామోదరరావు సరే! మీ యిష్టమని తలయూపెను.

సాంబశివరావు తత్క్షణమె డాక్టరుకొఱకు బరుగెత్తెను. నిత్యానందము పోస్టాఫీసునకు బరుగెత్తి దామోదరరావు కొడుకునకు తంతివార్త నంపివచ్చెను. నగరాజము కలము గాగితము దీసి దామోదరరావుచేత మరణశాసనము వ్రాయించెను. ఆవల దండ్రికి కాఫీ యిచ్చుటకు వచ్చినసావిత్రి గదితలుపు మూయబడియుండుటచే దలుపురంధ్రములనుండి లోనికి జూచి గదిలోనివారి సంభాషణముల నించుక విని యావృత్తాంత మావంత గ్రహించి యాత్రముతో నక్కకడకు బోయి జరిగిన చర్యయంతయు దెలిపెను. జానకి తత్తరపాటుతో వాకిటిలోనికి వచ్చుసరికి సాంబశివరావుతో డాక్టరు లోనికి వచ్చెను. ఆతని జూచినతోడనే యక్కచెల్లెండ్ర మనోభయము హెచ్చెను.

డాక్టరు గదిలోని కరిగి దామోదరరావు ప్రక్కను కుర్చీపై గూరుచుండి, మీశరీరమున నేమయిన బాధ యున్నదా? యని ప్రశ్నించెను. లేదని యాతడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. పిదప హృదయకోశము, నాడీగతి మున్నగునవి పరీక్షించి యన్నియు నారోగ్యస్థితియందున్నవనియు, లేశమైన భయపడవలసిన నిమిత్తము లేదనియు డాక్టరు హెచ్చరించెను. నారాయణశాస్త్రి గడియారము వంక జూచి యింకను గంటపై నలుబదిరెండు నిమిషముల వల కట్లే! యని పలికెను. అందఱు గడియారమువంక జూచిరి. అప్పటికి మూడుగంటల పదునెనిమిదినిమిషములైనది. డాక్టరొక్క నిముస మెద్దియొ యోచించి, యిందఱు జన మీగదిలో నుండుట యనారోగ్యకరమనియు, దామోదరరావు, దానుదప్ప మిగిలినవారందఱు గదివెలుపల నిశ్శబ్దముగ గూరుచుండవలయుననియు బలికెను. అందఱు లేచివచ్చి సావడిలో గూరుచుండిరి. వచ్చునపుడు నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావుతో హరి నామస్మరణమాటమాత్రము మరువవలదని హెచ్చరించెను.

జానకీ సావిత్రులు తొట్రుపాటుతో సావడిలోనికి వచ్చితండ్రికిమూడనున్న కీడు నారాయణశాస్త్రి ప్రభృతుల వలన సమగ్రముగ విని గుండెలు మోదుకొనుచు నేడువజొచ్చిరి. దానితో నగ్నిజ్వాలవలె నావార్త క్షణములో నిల్లంతయు వ్యాపించెను. గదిలో రంగదాసుచే నుత్తరములు వ్రాయించుచున్న జగ్గమ్మ పరుగుపరుగున వచ్చి యల్లుని మారకయోగవార్త విని నెత్తి మొత్తుకొనుచు పురిటిగదిలోనికి బోయి మీనాక్షిని గౌగిలించుకొని యామెతో గలసి పెద్దపెట్టున నేడ్వజొచ్చెను. రంగదాసీమాట విని కూల బడిపోయెను. డాక్టరీవలకు వచ్చి గోలచేయుచున్నందున నందఱను మందలింప జొచ్చెను. ఆతని వెనువెంటనే దామోదరరావీవలకు రాగా బుత్రిక లాతని బిగ్గఱగ గౌగిలించుకొని బోరున నేడ్వసాగిరి. తన కేమియు భయము లేదని చెప్పి దామోదరరావు వారల నూరడింపుచున్నపుడాతని కనుగొలుకులనుండి వేడికన్నీటిబొట్లు పుత్రికల శిరములపై రాలజొచ్చెను. డాక్టరది గనిపెట్టి దామోదరరావును గదిలోనికి దీసికొనిపోయెను. దామోదరరావు మిత్రులు కన్నీరు దుడిచికొనుచు జానకీ సావిత్రుల నోదార్చి. పై కేడువవలదని చెప్పి వారిగదిలోనికి బంపివైచిరి. జగ్గమ్మ బాలికలయొద్దకు వచ్చి మీరు ధైర్యము దెచ్చికొని పిన్నిని గనిపెట్టుడమ్మా యని చెప్పి వారిని పురిటిగుమ్మముకడ గూరుచుండబెట్టి, సంసార మెంతలో నెట్టియవస్థకు వచ్చునోయని భయపడుచు నన్నిగదులకు గప్పుతాళములు వైచి, యల్లుని జీవనభారము దేవునిపై వైచి యావకాయ గూనల భారము తనపై వైచికొని, యొక్కొక్క గూనయే వినుకటింటి కొట్టులోనికి జేర్చుచుండెను.

దామోదరరావు మనసు మారక విషయమునుండి మరలించుటకు డాక్టరు విశ్వప్రయత్నములు సేయుచుండెను. భారతీయుల మూఢాచారములనుగూర్చి, గాంధిగారి స్వరాజ్యసంపాదనా ప్రయత్నములనుగూర్చి, లేబరుపార్టీవారి యపజయమునుగూర్చి, జర్మనీదేశీయుల తెలివితేటలనుగూర్చి యతడత్యాసక్తి నటింపుచు దామోదరరావుతో ముచ్చటించుచుండెను. నడుమనడుమ పెద్దపెట్టున నవ్వుచు నాతని నవ్వించుచుండెను. చాటుచాటుగ రిస్టువాచిలోని టైము జూచుచుండెను. కాలమీ విధమున గడపుచుండ గొంతతడవునకు దామోదరరావు మాటలలో రవంత తడబాటున్నటుల, నాతనియుత్సాహములో నొకింత మందగింపున్నటుల, నాడీగతిలో దగుమాత్రము వేగాధిక్య మున్నటుల డాక్టరుక నిపెట్టెను. ఆతడు దామోదరరావు మొగమువంక జక్కగ బరిశీలించి యాతనిదృష్టి యెట్ట యెదుట బల్లపై నున్న యలారపు గడియారముపై వ్రాలియున్నటుల గ్రహించెను. అప్పటికి గడియారమున మూడుగంటల నలుబదియైదు నిమిషములవేళ యైనది. తత్క్షణమే యాగడియార మవ్వలకు దీసికొనిపొమ్మని యెదుటిసావడిలో గూరుచున్న రంగదాసునకు గనుసంజ్ఞ చేసి డాక్టరు దామోదరరావును మఱియొక ప్రసంగములోనికి దింపెను. ఆ ప్రసంగమధ్యమున రంగదాసాగడియార మీవలకు దీసికొనివచ్చెను. డాక్టరెంత ప్రయత్నించుచున్నను దామోదరరావులోని క్రమక్రమాధిక మాంద్యాభివృద్ధి నిలుచుటలేదు. ఇతడేమి చెప్పిన బ్రత్యుత్తరము నిచ్చుటలేదు, సరిగనూకొట్టుటయైన లేదు, మొగమెత్తి చూచుటయైన లేదు. దానితో డాక్టరుగారి నాడిలోగూడ రవంత గతివేగ మేర్పడినది.

డాక్టరాతనిభుజములపై చేతులు వైచి వినుచుంటివాయనుచు నిట్టటు నూపుచుండ "ఆ? ఆ? రైలువేళయైనదా" యని "మీనా! బాలు నిట్లి"మ్మని, "దాసుగారికిప్పుడే వర్తమాన మంపుదును లే" యని, "నారాయణశాస్త్రీ! రక్షింపు"మని, పరాకుమాటలాడుచుండెను. గాలికి నమస్కరించుచుండెను. గడగడవడకి పోవుచుండెను. తత్క్షణమే డాక్టరు తోలుపెట్టె తెఱచి యాతని కొకయింజక్షనిచ్చి, యనుక్షణము నతనిమొగమువంక, రిస్టువాచివంకనదేపనిగ జూచుచుండెను. అయిదుగంటలకిక నరగంట వ్యవధి యున్నది. గుణ మించుకయు గనబడమిచే డాక్టరుకు ముచ్చెమ్మటలు గ్రమ్మెను. వణకిపోవుచున్న చేతులతో డాక్టరాతనినాడిని బరీక్షించి జూడగ మందగించిపోయినట్లు తోచెను. శరీరము స్పృశించిచూడగ జల్లబడిపోయినట్లు తోచెను. డాక్టరొక్క దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచెను.

ఏరోగములేని యీ యకారణ పరిణామమునకు, దుస్సహదురవస్థకు డాక్టరాశ్చర్యపడుచు జాలిగమర నాతని మొగమువంక నట్టె చూచుచుండెను. దామోదరరావు శరీరమునుండి యేద్దియొ ధ్వనియైనటుల వినబడగ డాక్టరులికిపడి తదేకదృష్టితో నాతని మొగమువంక బరికింపజొచ్చెను. అపుడత్యంత హీనస్వరముతో "నిజము నిజ"మనుమాట లాతనికి స్పష్టముగ వినబడినవి. తోడనే డాక్టరు రిస్టువాచివంక బరిశీలింపగ నైదుగంటలకిక పది నిమిషముల వ్యవధియున్నది. దామోదరరావునాడి డాక్టరు చక్కగ బరీక్షించిచూచి నాడి యింకను స్పష్టముగ నున్నదని గుర్తించి యొక్క నిముస మెద్దియొ యోచించి, తత్క్షణ మాతడు గడియారపుముల్లయిదుగంటల పదునైదు నిమిషములకు ద్రిప్పివైచి "దామోదరరావూ! నీమారక కాలము గడచిపోయినది లే లె"మ్మని బిగ్గఱగ నఱచుచు నాత నిట్టటు గదిపెను.

"ఆ! ఆ! నిజమేనా?" యనుచు నెక్కడలేని శక్తితో నాత డువ్వెత్తుగ లేచి కూరుచుండెను.

డాక్టరు కేనుగంతబలము వచ్చినది. తత్క్షణ మాతడు "సందేహమేమి" యనుచు గదితలుపులు తెఱచి రిస్టువాచి జూపించెను. తత్క్షణమే దామోదరరావు మిత్రులు బ్రహ్మానందముతో గదిలోనికిజొరబడి దామోదరరావును బిగ్గరగ గౌగలించుకొనిరి. అందఱు సావడిలోనికి రాగ జానకీసావిత్రులు పరుగు పరుగున వచ్చి తండ్రిని గౌగలించికొని వెక్కివెక్కి యేడువజొచ్చిరి. గండము గడచినందుకు సంతసింపవలయునుగాని యేడువవచ్చునాయనుచు నంద ఱాబాలికల నూరడించిరి.

దామోదరుని యాత్మశాంతి నిమిత్తము తదేక నిష్ఠతో గట్టిగ గనులు మూసికొని యీశ్వరధ్యానము సేయుచున్న నారాయణశాస్త్రిని వీపుపై నొక్క చఱపు జఱచి నిత్యానందము లేపెను. దానితో నతడు కన్నులు తెఱచి

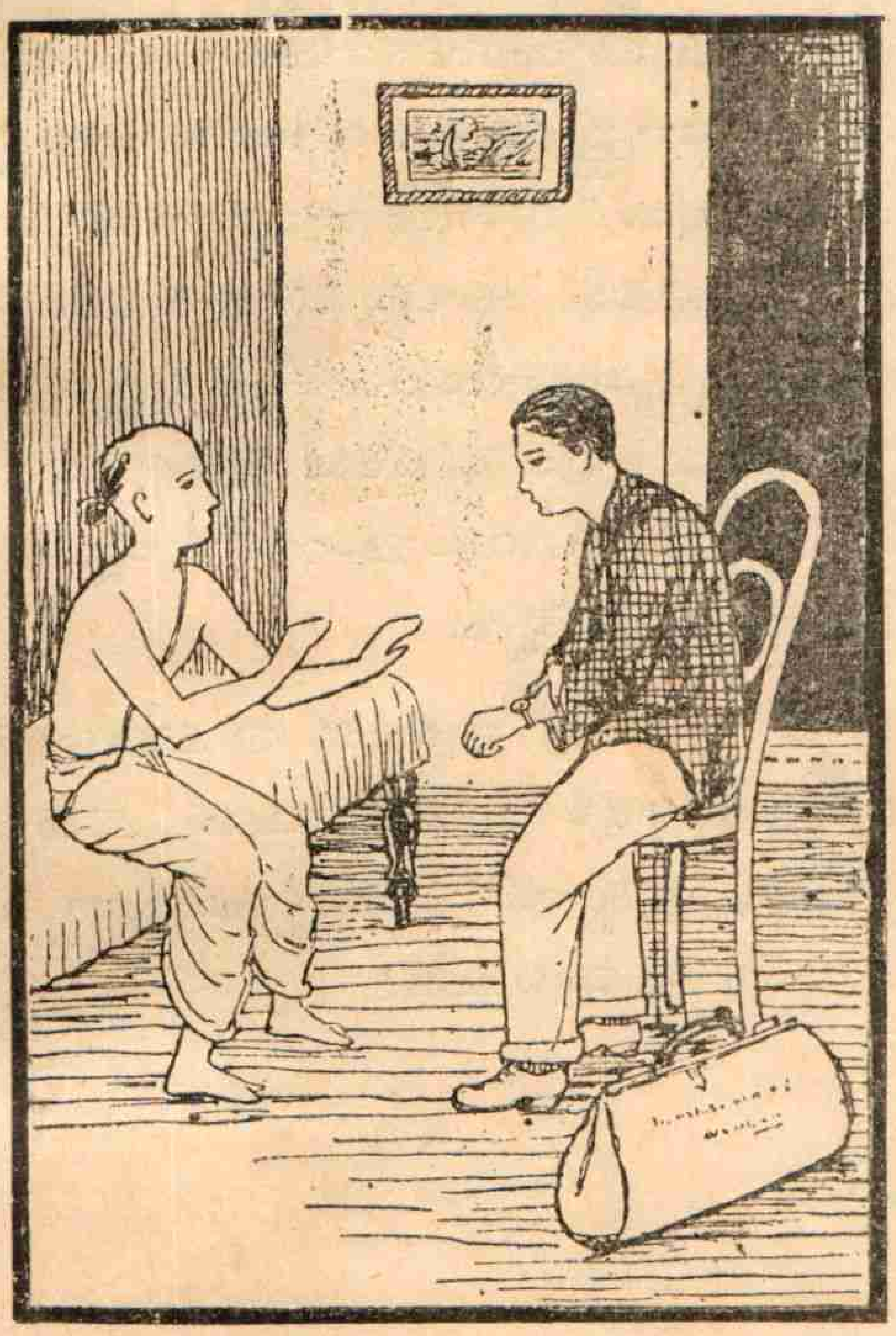

“ఆ! ఆ! నిజమేనా? యనుచు......గూరుచుండెను.”

యెట్టయెదుటనున్న దామోదరరావును జూచి తటాలున లేచి బిగ్గఱగ గౌగిలించుకొనియెను. డాక్టరు నారాయణశాస్త్రికి రిస్టు వాచి జూపించెను. అత డా వాచి జూచి, దామోదరరావుమోము జూచి, మిన్ను జూచి, మన్ను జూచి నేలపై జతికిలబడిపోయెను.

౨

“ఎంతసేపటినుండి యఱచుచున్న నెవ్వరు వినిపించుకొనరేల?” అనుచు మీనాక్షి బిగ్గఱగ నఱచుచున్నట్లు వినబడగ నంద ఱటు దిరిగి చూచి మంచముమీది కాలు నేల మోపరానంత పచ్చిబాలెంతరాలు పురిటిగది దాటివచ్చి యట్లఱచుచున్నందున కంద ఱాశ్చర్యపోవుచు నటు బరుగెత్తిరి. రంగదాసు పురిటిగుమ్మముకడ నడ్డదిడ్డముగ పండుకొనియుండెను. మీనాక్షి గజగజ వణకి పోవుచు నాతని జూచి, “యీయన పావుగంటక్రిత మిన టికి వచ్చి యేడువవలదని నన్నూరడింపుచుండగ నీయన చేతిలోనున్న యలారాపుగడియారము ఠంగు ఠంగు మని గంటలు కొట్టెను. పరధ్యానముగ నుండుటచే గాబోలు, నా ధ్వనితో నులికిపడి గడియారము నట్టె జారవిడిచి

వెనుక కిట్టె యొరిగి పడిపోయిరి. ఎంతపిలిచిన బలుకుట లేదు కదలుట మెదలుట లేదు. పడుటలో దెబ్బ తగిలి మూర్ఛిల్లెనో యేమొ. డాక్టరుగారిని జూడమను”డని చెప్పెను. దామోదరరా వట్లు సేయుమని యడుగగ డాక్టరు రంగదాసు శరీర మొక్క నిముసము పరీక్షించి, “యిది రంగదాసు శవముగాని సజీవశరీరముగా”దని చెప్పి యింటికి బోయెను. ఆ మాట విని యంద ఱాశ్చర్య నిమగ్నులై కొయ్యబడిపోయిరి. పురిటిగుమ్మముకడ నీయపశకున మేమి దేవుడా! యనుచు మీనాక్షి మంచముపై జతికిలబడిపోయి వెక్కి వెక్కి యేడువజొచ్చెను. సాంబశివరావు ముక్కుపై వ్రేలుపెట్టుకొని నిర్ఘాంతపోయెను,

నగరాజము తలవంచుకొని నిశ్చేష్టుడైపోయెను. నిత్యానంద మస్వారస్య మనుకొనుచు వెనుకకు బోయెను. జేవురించిన మొగముతో, గంపించిపోవుచున్న దేహముతో, నగ్నిగోళాకృతి వహించిన కనుగ్రుడ్లతో దామోదరరావత్యంత రౌద్రమూర్తియై పండ్లు పటపట గొఱుకుచు పురిటెగుమ్మమువైపు తీవ్రముగ జూచుచుండెను. ముందునకుఱుక నుద్యమించుచుండెను. అతడేమి సాహసకృత్య మొనరించునోయని భయపడి తత్క్షణమే మిత్రులాతని గట్టిగ బట్టుకొని "మాటాడరాదు. నోరెత్తరాదు సమయము గుర్తించి శాంతము వహింపు" మనుచు సావడిలోనికి గొని వచ్చిరి.

జ్యోతిశ్శాస్త్ర సత్య మింతవిపరీతముగ నశించుటకు గారణ మేమైయుండునని కన్నులు గట్టిగ మూసికొని తల బ్రద్దలయిపోవునట్లు యోచించుచున్న నారాయణశాస్త్రి పాదములపై బడి దామోదరరా విట్లు పలికెను:—

"మిత్రుడా! స్థూలదృష్టిని జూచి తొలుత నందఱము మోసపోయినను సూక్ష్మదృష్టిని జూచి నీశాస్త్రసత్యము నిపుడు దృఢముగ విశ్వసించుచుంటిమి. జాతకుని పితృమారకము చిరరహస్యఘోరపాతకచారిత్ర సహితముగ నిపుడు ప్రత్యక్షమయిపోయినది. సంగీతవిద్యాగురురూప ఘోరరాక్షసుడు—మిత్రవంచకుడు—మాతృద్రోహి—సరిగ నీవు చెప్పిన సమయమునకు మారకము వాతబడి నశియించినాడు. కాలసర్పమును మెడకు జుట్టుకొని పూలదండ యనుకొని మురిసిపడి యవివేకినై పోయితిని. కండకావరముచే నిన్ను నీశాస్త్రసత్యమును దూలనాడిన నాయజ్ఞానమును మన్నింపుము." దామోదరరావశ్రుధారలతో నాతని పాదములు దడిపెను. ఆమాటలు విని యాశవమును గని, నారాయణశాస్త్రి హరిహరీయనుచు జెవులు గన్నులు మూసికొని దామోదరరావును లేవనెత్తెను. అంతలో డాక్టరుగారి సేవకు డొకడు రు ౧౧౨-౧౨-౧౦లకొక బిల్లు తెచ్చి దామోదరరావు చేతికిచ్చెను.

దామోదరరావు నాటినుండి పరమవేదాంతియై జీవితశేషమును గడప గాశికాక్షేత్రమునకు బోయెనని యొకవదంతి, పునర్వివాహ ప్రయత్నమున నున్నాడని యొక వదంతి! నిజ మేమని కెఱుక!

సరస్వతీ పూజనాడు

కొల్లూరు ధర్మరాయకవిగారు, బి. యె.

కవి ముఖోద్గత విశ్వకల్యాణ గీతారవంబు వల్కిన వేదవాగమృతము
క్రౌంచ విహంగ యుగ్మ వియోగశోక సుశ్లోకమా దివ్యవాల్మీకిరుతము
భారత రాజ్యాంగ పరివర్తిత సమస్త నీతి పుంజము వ్యాసపూతవాక్కు—
విశ్వసౌందర్య మావిష్కృతంబై నాన్యతస్స్పృష్టమా కాళిదాస రచన
మది నెఱింగి యేతత్సుధామధురిమంబు - ననుభవించుట కన్యభాషానుభూతి
తోడుపడ నంతె చాలు చేతులు మొగుడ్చు - సాంస్కృతికశారదా, నమస్కారమమ్మ!

కరుణరసంబే జగన్మనో వ్యాపారమూలం బనిన భవభూతి సూక్తి
వేదాంతవాదాంతమా దేవదేవు నిరూపించు త్రిమత స్వరూపయుక్తి